

пр. Ленина, дом 17, с.Актаныш, 423740

Ленин пр.,17 йорт, Актаныш ав., 423740

Тел. (85552)3-44-22, факс (85552)3-44-14, E-mail: aktanysh@tatar.ru, www.aktanysh.tatarstan.ru

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

КАРАР

«2019 - 2023 елларга Татарстан Республикасы Актаныш муниципаль районында кече һәм урта эшқуарлыкны үстерү» муниципаль программасын раслау турында

«Россия Федерациясендә кече һәм урта эшқуарлыкны үстерү турында» 2007 елның 24 июлендәге 209-ФЗ номерлы Федераль закон, Татарстан Республикасының «Татарстан Республикасында кече һәм урта эшқуарлыкны үстерү турында» 2010 елның 21 гыйнварындагы 7-ТРЗ номерлы Законы нигезендә Актаныш муниципаль районы Башкарма комитеты

КАРАР БИРӨ:

1. «2019 - 2023 елларга Татарстан Республикасы Актаныш муниципаль районында кече һәм урта эшқуарлыкны үстерү» беркетелгән программасын расларга;
2. Программаны башқаручыларга программа чараларын үз вакытында һәм тулысынча үтәүне тәэмин итүне тәкъдим итәргә.
3. Әлеге карарны Актаныш муниципаль районының рәсми сайтында һәм Татарстан Республикасының хокукый мәғлүмати рәсми порталында урнаштырырга. Әлеге карар рәсми басылып чыккан көненнән үз көченә керә.
4. Әлеге карар рәсми басылып чыккан көненнән «Интернет» мәғлүмат-телекоммуникация челтәрендә Татарстан Республикасы хокукый мәғлүматының рәсми порталында түбәндәге адрес буенча : <http://pravo.tatarstan.ru>, шулай ук Татарстан Республикасы Актаныш муниципаль районының рәсми сайтында түбәндәге адрес буенча: <http://aktanysh.tatarstan.ru> үз көченә керә.
5. Әлеге карарның үтәлешен тикшереп торуны Актаныш Башкарма комитеты җитәкчесенә икътисад буенча урынбасары Л.Р.Сираевага йөкләргә.

Житәкче

И.Ш. Бариев

Программа паспорты

Программаның исеме	«2019-2023 елларга Татарстан Республикасы Актаныш муниципаль районында кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү» муниципаль программасы
Муниципаль заказчы	ТР Актаныш муниципаль районы Башкарма комитеты
Программаның төп эшлөүчесе	Татарстан Республикасы Актаныш муниципаль районының икътисад бүлеге
Программаның максаты	-Кече һәм урта эшкуарлыкның тотрыклы үсеше өчен уңай шартлар тудыру һәм Актаныш муниципаль районының социаль-икътисадый үсешенә аның йогынтысын арттыру; - халыкның тормыш сыйфатын күтәрү; эчке һәм тышкы базарларда жирле продукциянең конкурентлыкка сәләтен арттыру; -районның инвестицион жәлеп итүчәнлеген арттыру.
Программаның бурычлары	кече һәм урта эшкуарлыкның житештерү һәм инновацион потенциалын үстерү; - социаль эшкуарлыкны үстерү; - кече һәм урта эшкуарлык субъектларына финанс ярдәме механизмнарын үстерү: эшкуарлык эшчәнлеген башлау өчен шартлар тудыру: -кече һәм урта эшкуарлык субъектларына дәүләт хезмәтләре күрсәтүнең сыйфатын күтәрү, кече һәм урта эшкуарлык субъектларын фәнни, норматив-хокукый һәм консультация белән тәэмин итү; эшкуарлык эшчәнлегенең абруен күтәрүгә ярдәм итү; - кече һәм урта эшкуарлыкка ярдәм итүнең гамәлдәге инфраструктурасын булдыру һәм үстерү; табигать ресурсларыннан (сулыклардан, урманнардан, тигезлекләрдән) файдалануның нәтижәлелеген арттыру;
Программаны гамәлгә ашыруның сроклары һәм этаплары	2019-2023 еллар
Еллар һәм чыганаclar буенча бүленгән финанслау күләме	Программаны гамәлгә ашыруга барлығы 15465 мең сум планлаштырыла, шул исәптән республика бюджеты, район бюджеты акчалары һәм башка чыганаclar: 2019 ел - 3093 мең сум. 2020 ел - 3093 мең сум

	<p>2023 ел - 3093мең сум «Программа»ны финанслау күләмнәре, Актаныш муниципаль районы бюджетыннан - 0,465 млн. сум, ФБ һәм РБ - 15 млн. сум. Актаныш муниципаль районы бюджетыннан бу акчалар ел саен, чираттагы финанс елына Татарстан Республикасы законы нигезендә ачыкланачак.</p>
<p>Программаның максатларын һәм бурычларын (нәтижеләрне бәяләү индикаторларын) гамәлгә ашыруның көтелә торган ахыргы нәтижеләре һәм программаның нәтижелелеге күрсәткечләре</p>	<p>Муниципаль программа чараларын гамәлгә ашыру 2023 ел ахырына кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өчен уңай шартлар тәэмин итәргә мөмкинлек бирәчәк, бу артуга китерәчәк: - Актаныш муниципаль районының тулаем территориаль продуктында (ВВП) кече эшкуарлык өлешен 23,8 %тан 2594 кадәр арттыруны; - кече һәм урта эшкуарлык өлкәсендә эшләнүчеләрнең санын, индивидуаль эшкуарларны да кертеп, 3438 дән 3460 кешегә кадәр арттыруны; - эре заказчыларның сатып алулар өлешен арттыруны, аларда бары тик МСП субъектлары гына катнаша, 51 %тан 53,5 %ка кадәр.</p>

2. Кыскача кереш

Актаныш муниципаль районы Татарстан Республикасының төньяк-көнчыгышында урнашкан, Башкортстан һәм Удмуртия белән чиктәш. Район үз эченә 87 торак пунктны алган 26 авыл җирлегеннән тора. Файдалы казылмалар булмау, якин-тирә тимер юл станцияләреннән 140-160 км ераклыкта, аз урманлы, әмма уңдырышлы җирләр авыл хужалыгы производствосының өстенлекле үсешен билгели, Актаныш районының административ үзәге - Актаныш авылы Татарстанның төньяк-көнчыгышында, Казаннан көнчыгышка таба 380 км ераклыкта урнашкан. Түбән Кама сусаклагычы, Нефтекамск тимер юл станциясеннән көньякка таба 65 км ераклыкта урнашкан. Районның көньяк өлешендә М-7 федераль трассасы уза. Актаныш муниципаль районы-Татарстан Республикасының 43 муниципаль районы һәм Кама икътисадый зонасы составына 9 муниципаль район керә: Әгерҗе, Актаныш, Зәй, Алабуга, Минзәлә, Менделеевск, Мөслим Түбән Кама, Тукай һәм Яр Чаллы шәһәре. Районның икътисадында һәм социаль өлкәдә авыл хужалыгы әйдәп баручы һәм билгеләүче булып тора. Актаныш авылында азык-төлек эшкәртү һәм житештерү предприятиеләре тупланган. Районның агросәнәгать комплексына хезмәт күрсәтү объектлары, сүздә объектлары, көнкүреш хезмәте күрсәтү. Нефть сәнәгате предприятиеләре, аерым алганда, Азнакайнефть һәм ЛУКОЙЛ кече нефть компаниясе филиалы алдынгы предприятиеләр булып тора. Кече эшкуарлык-хужалык итүнең заманча базар системасының аерылгысыз элементы, аннан башка икътисад һәм жәмгыять, тулаем алганда, нормаль яши һәм үсә алмый. Ул демократиягә һәм хосусый милеккә нигезләнган базар мөнәсәбәтләрен ныгытуны тәэмин итә. Үзенең икътисади хәле һәм тормыш шартлары буенча шәхси эшмәкәрләр халыкның күпчелек өлешенә якин һәм жәмгыятьнең социаль һәм сәяси тотрыклылыгы гаранты булган урта сыйныф нигезен тәшкил итә.

1. 2019-2023 елларда кече һәм урта эшқуарлыкны үстерүнең муниципаль программасының максатлары һәм бурычлары.

Муниципаль программаның максаты һәм бурычлары «Россия Федерациясендә кече һәм урта эшқуарлыкны үстерү турында» 2007 елның 24 июлендәге 209-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән максатларны гамәлгә ашыруга юнәлдерелгән һәм дәүләт сәясәтенең һәм стратегиянең өстенлекле юнәлешләренә туры килә.

Муниципаль программаның максаты кече һәм урта эшқуарлыкны тотрыклы үстерү өчен уңай шартлар тудыру, аның Актаныш муниципаль районының социаль-иқтисады үсешенә йогынтысын күтәрү, халыкның тормыш сыйфатын күтәрү, эчке һәм тышкы базарларда жирле продукциянең конкуренциягә сәләтлелеген күтәрү, районның инвестицион жәлеп итүчәнлеген күтәрү.

Муниципаль программаның бурычлары:

- кече һәм урта эшқуарлыкның житештерү һәм инновацион потенциалын үстерү;
- социаль эшқуарлыкны үстерү;
- кече һәм урта эшқуарлык субъектларына финанс ярдәме күрсәтү механизмнарын үстерү;
- эшқуарлык эшчәнлеген башлау өчен шартлар тудыру;
- эшқуарлык эшчәнлегенең абруен күтәрүгә ярдәм итү.

- табигать ресурсларынан (сулыклардан, урманнардан, тигезлекләрдән) файдалануның нәтижәлелеген арттыру;

Үзмәшгуль гражданны теркәүне тәмин итү (аларны «һөнәри керемгә салым» яңа салым режимына рәсмиләштерү юлы белән).

Актаныш муниципаль районы иқтисадының гамәлдәге структурасын муниципаль программа аша исәпкә алып, кече һәм урта эшмәкәрлек үсешен һәм эшчәнлеген стимуллаштыру максатынан өстенлекле юнәлешләр буларак түбәндәгеләр билгеләнде:

- авыл хужалыгы продукциясе - эшкәртү производстволары;
- туризм һәм кунакханә бизнесын үстерү.
- хезмәт күрсәтү: социаль, тормыш-көнкүреш, көнкүреш, чәчтарашханә һәм матурлык салоннары хезмәтләре күрсәтү;

Программаның чараларын гамәлгә ашыру кече һәм урта эшқуарлыкның гамәлдәге һәм яңа төзелгән субъектларын саклап калу өчен шартлар тәмин итүне күздә тоту, бу исә

эш урыннары санын арттыруны, кече һәм урта бизнес предприятиеләрендә хезмәт хакын арттыруны, салым базасын арттыруны һәм шуның белән Актаныш муниципаль районы территориясендә халыкның тормыш дәрәжәсен күтәрүне тәмин итәргә мөмкинлек бирәчәк.

Муниципаль программаның максатларга ирешүне характерлаучы максатчан индикаторлары

Эшқуарлар 10 мең кешегә исәпләгәндә, 220 бер. кадәр халыктан 25 бер. берәмлеккә кадәр; барлык предприятиеләрнең һәм оешмаларның хезмәткәрләрнең уртача исемлек санында (тышкы бергә эшләүчеләрдән башка) 23,8 % алып 25% ка кадәр булган кече һәм урта предприятиеләрнең өлеше;

Өлеге муниципаль программа бурычларын хәл итүне характерлаучы күрсәткечләр булып тора:

- финанс елы дәвамында ярдәм алган кече һәм урта эшқуарлык субъектлары саны - I берәмлек; яңа төзелгән эш урыннары санын (яңа теркәлгән индивидуаль эшқуарларны да кертеп) кече һәм урта эшқуарлык секторында 72 бер. кадәр артты, яңа теркәлгән кече һәм урта эшқуарлык субъектлары санын 24,2 дән 24,8 берәмлеккә кадәр арттыру...

Максатчан индикаторлар, муниципаль программаның еллар һәм аны гамәлгә ашыру этаптары буенча планлы мәгънәләргә расшифровкалаган күрсәткечләргә, шул исәптән Актаныш муниципаль районында кече һәм урта эшқуарлык субъектларының үсеш торышы үзгәрү фаразын чагылдыра торган күрсәткечләр муниципаль программага кертелгән.

2. Актаныш муниципаль районында агымдагы вәзгыятьне анализлау, кече һәм урта эшқуарлыкны үстерү проблемаларын бәяләү.

Актаныш муниципаль районының икътисад структурасы эре нефть чыгаручы предприятиеләрнең һәм авыл хужалыгы предприятиеләренең берничә филиалы, чит предприятиеләрнең аерым бүлекчәләргә булуы белән аерылып тора, алар безнең районның кече һәм урта бизнесы составында исәпкә алынмый:

Нефть чыгару сәнәгате - кече нефть компанияләренең структур бүлекчәләргә «Актаныш районында МНКТ» , «Лукойл» ААҖ, «Татнефть» ГАҖ «Азнакайнефть» идарәсе ОАО «Транснефть-Прикамье» АҖ «Белая» нефть эшкәртү станциясе. Икътисадның бу секторында уртача айлык хезмәт хакы 48 846 сум тәшкил итә.

Актаныш муниципаль районының аграр секторы мөһим өлкәсен тәшкил итә һәм районның гына түгел, Татарстан Республикасының экономикасында да мөһим роль уйный. Агросәнәгать комплексын үстерү районның икътисадый һәм социаль өлкәсендә стратегик

өстенлекләрнең берсе булды һәм шулай булып кала да. Актаныш муниципаль районы икътисадын үстерү юлында төп элементларның берсе-хужалык итүнең кече формаларын үстерү. Район авыл хужалыгы районы булганга күрә, авыл хужалыгы продукциясе житештерү буенча тулаем территориаль продуктның зур өлешен алып тора. Бүгенге көндә сөт, ит житештерү, бөртекле һәм техник культуралар үстерү белән 3 агрофирма һәм жәмәгәтчелек чикләнган 15 жәмгыять, 67 КФХ һәм 9750 ЛПХ шөгильләнә. Икътисадның бу секторында уртача айлык хезмәт хақы 22 016 сум тәшкил итә. АПК жыелма рейтингында» Актаныш муниципаль районы 43 муниципаль районнан 3 урынны алып тора. Авыл хужалыгы формированиеләре белән беррәттән экологик авыл хужалыгы продукциясе житештерүдә зур роль уйный.

2018 елның 27 ноябрәндә «Һөнәри керемгә салым турында»гы закон үз эшчәнлеген тормышка ашырганда, шулай ук теркәлергә һәм салымнарны түләргә тиеш булачак.

Башка эре компанияләрнең структур бүлекчәләре - ЗАО «Актаныш Агрегат заводы» ААЖ, «Татэнергострой» ПСК ЖЧЖ, «Агросила» АЖ, Актаныш РЭС ААЖ «Газпром Трансгаз Казань» ЖЧЖ Әлмәт ОСП «Газпром Трансгаз Казань» ААЖ, ОСП ООО «Челны-Бройлер», Актаныш РУЭС «Таттелеком» ПАО һәм эре сәүдә челтәрләренең структур бүлекчәләре һәм башкалар. Икътисадның бу секторында уртача айлык хезмәт хақы 25805 сум тәшкил итә.

Районның чимал секторының төп өлеше нефть чыгаруга туры килә.

Районда кече эшмәкәрлек район сәүдә-сәнәгать палатасында 23,8 % тәшкил итә (Татарстан Республикасында - 25,6 %). Муниципаль заказдагы өлеш 51,5 %, бюджет керемнәре структурасында 17,9%. Бу секторда эшләүчеләрнең саны барлык эшләүчеләрнең гомуми саныннан 42,594 (якынча 3438 кеше) тәшкил итә. 2017 елда кече предприятиеләр әйләнеше 3188 млн. сум тәшкил иткән, бу районның барлык предприятиеләре әйләнешенең 23.8%ын тәшкил итә.

Статистика органнары мәгълүматлары буенча, 2017 елда Актаныш территориясендә кече эшмәкәрлекнең икътисадый актив субъектлары саны 176 берәмлек тәшкил иткән.

Актаныш муниципаль районы буенча хужалык итүче субъектларның статистик регистры составында 548 кеше исәпкә алынган, аларга шәхси эшмәкәрләр сыйфатында дәүләт теркәве узу турында теркәү органнарыннан белешмәләр кәргән.

Кече эшмәкәрлек субъектлары буенча ваклап сату әйләнеше 2017 елда 1 762,25 млн. сум тәшкил иткән, 2016 ел белән чагыштырганда, ул гамәлдәге бәяләрдә процентка арткан.

Шәхси эшкуарларны һәм аларның ялланган хезмәткәрләрен дә кертеп, кече эшкуарлык субъектларында эшләүчеләр саны (бәяләү), 2561 кеше тәшкил итә, шул исәптән микропредприятиеләрдә 548 кеше эшли.

Актаныш муниципаль районы территориясендә кече һәм урта эшкуарлык аның алга таба үсешен һәм эшчәнлек өлкәсен киңәйтүне тәэмин итәрлек мөмкинлекләргә ия.

Әмма кече эшмәкәрлекне үстерү процессын тоткарлаучы факторлар бар. Болар: продукцияне сату белән бәйле кыенлыklar, старт капиталының житәрлек булмавы, кече предприятиеләрне матди-техник яктан тәэмин итү белән кыенлыklar, коммуналь хезмәтләргә һәм электр энергиясенә югары тарифлар, базар динамикасы һәм конъюктурасы турында объектив мәгълүмат житмәү турында, кече предприятиегә эшләргә туры килә торган базар динамикасы һәм конъюктурасы турында, кече предприятиеләр өчен кредитларның югары булуы, ликвидлы тәэмин ителешнең житмәве турында.

Халыкның кайбер катлаулары арасында еш очрый торган негатизм, күпчелек эшкуарларның таркаулыгы, эшкуарларның ижтимагый берләшмәләренең житәрлек дәрәжәдә үсеш алмавы һәм башка факторлар турында.

Билгеләнгән проблемаларны хәл итү таләп итә:

программа-максатчан методтан файдалану, ул кече һәм урта эшкуарлыкка ярдәм итүнең инфраструктура объектларын үстерүгә юнәлдерелгән чараларны һәм кече һәм урта эшкуарлык субъектларына ярдәм итүнең кирәкле механизмнарын гамәлгә ашыру юлы белән кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыруга хакимият органнары сәясәтен яңадан юнәлеш алырга мөмкинлек бирәчәк, бу бюджет акчаларын максатчан һәм нәтижәле файдаланырга мөмкинлек бирәчәк.

«2019-2023 елларга Татарстан Республикасы Актаныш муниципаль районында кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү» муниципаль программасы муниципаль районның жирле әһәмияткә ия булган мәсьәләсен тормышка ашыру кысаларында эшләнде, ул «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принципнары турында»

06.10.2003 ел, № 13-ФЗ Федераль законның 15 статьясындагы 25 пунктында каралган «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» кече һәм урта эшкуарлыкны үстерүгә ярдәм итү буенча эшләнде.

«Татарстан Республикасының Актаныш муниципаль районында кече һәм урта эшкуарлыкны 2019-2023 елларга үстерү» муниципаль программасы районның бизнес-ширкәтләре рәисләренә үз потенциалын туплап, яхшы үсешкә юнәлтелгән, бу икътисадның тотрыклы секторын һәм барлык дәрәжәдәге бюджетлар өчен салым базасын, эшкуарлыкның уңай имиджын формалаштыруда уңай чагылыш табачак.

Кече һәм урта эшкуарлык проблемаларын хәл итүнең программ-максатчан ысулын гамәлгә ашыручы муниципаль программаны эшләүнең максаты түбәндәге факторлар белән билгеләнә:

-кече һәм урта эшкуарлык субъектлары очраша торган проблемаларның хәл ителә торган һәм төрлечә булуы, бу аларны хәл итүгә системалы якин килү зарурлыгын, гамәлгә ашыру технологияләре һәм гамәлгә ашыру вакыты буенча муниципаль сәясәтнең аерым юнәлешләрен килештерүне билгели;

-чаралар һәм планлаштырылган нәтижәләр максатларын, бурычларын, составын һәм структурасын билгеләү зарурлыгы:

-финанс һәм матди кертемнәрнең нәтижәлелеген арттыру буенча үзара бәйләнгән чаралар комплексын гамәлгә ашыру зарурлыгы.

Актаныш муниципаль районы территориясендә кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү перспективалары кече һәм урта эшкуарлык өчен уңай климат булдыруга бәйле. Кече бизнеска ярдәм итү өчен билгеләнгән барлык финанс чараларын (федераль бюджет, республика бюджеты һәм Актаныш муниципаль районы бюджеты) өстенлекле юнәлешләргә игътибар итәргә кирәк. Һәр кече предприятиенең муниципаль һәм республика программаларында катнашу, маркетинг стратегиясе проблемалары, янгыны куркынычсызлыгын, хезмәт һәм салым законнарын яклау мәсьәләләре буенча консультация һәм бушлай ярдәм алу мөмкинлеге булырга тиеш.

Программа-максатчан метод Актаныш муниципаль районында уңай эшкуарлык климатын булдыру буенча планлы эш алып барырга мөмкинлек бирә.

3. Икътисадның төрле секторларында КУЭ үсеше.

Кече эшмәкәрлек субъектларының 730 структурасы (01.10.2018 ел) эшчәнлек төрләре буенча түбәндәгечә күренә:

- авыл, урман хужалыгы, аучылык, балык тоту һәм балык үрчетү
- файдалы казылмалар чыгару
- эшкәртү производстволары
- электр энергиясе, газ һәм пар белән тәэмин итү
- су белән тәэмин итү, су агызу, калдыкларны жыюны һәм утильләштерүне оештыру, пычрануларны бетерү эшчәнлеге
- төзелеш
- күпләп һәм ваклап сату, автотранспорт чараларын ремонтлау
- транспортировка һәм саклау
- кунакханәләр һәм жәмәгать туклануы предприятиеләре эшчәнлеге
- мәгълүмат һәм элемент өлкәсендәге эшчәнлек
- финанс һәм иминият эшчәнлеге
- күчемсез милек белән операцияләр буенча эшчәнлек
- һөнәри, фәнни һәм техник эшчәнлек
- административ һәм иярчен өстәмә хезмәт күрсәтүләр
- мәгариф
- сәламәтлек саклау һәм социаль хезмәт күрсәтүләр өлкәсендә
- мәдәният, спорт, ял итү һәм күңел ачу өлкәсендәге эшчәнлек башка төр хезмәтләр күрсәтү

Структуралардан күренгәнчә, төп өлеш күмәртәләп һәм ваклап сатуга, автотранспорт чараларын ремонтлауга туры килә, авыл хужалыгы икенче урында тора.

Бүгенге көндә районда ваклап сату буенча 234 стационар предприятие, 14 жәмәгать туклануы предприятиесе, 23 көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиесе, Акганыш авылында базар эшләп килә.

Актаныш муниципаль районының сәнәгать һәм эшкәртү производстволары түбәндәгеләрдән гыйбарәт:

– Актаныш муниципаль районы территориясендә икмәк һәм икмәк-күмәч әйберләре сатып алу (кулланучылар жәмгыяте «Актаныш икмәк комбинаты» кулланучылар жәмгыяте, «Актаныш икмәк» ЖЧЖ) шәхси эшмәкәр Хужин А.Ф.) - елына 1300 тонна - сөт продукциясе житештерү («Касыймов сөт комбинаты» ЖЧЖ, «Актаныш сөт комбинаты» ЖЧЖ) ай саен 40 тонна сөт эшкәртелә, 8 тонна май житештерелә.

- ит продукциясе («Хадеев» КФХ) - елына 21 тонна,
Авыл хужалыгы

Районда 3 агрофирма һәм жәмәгәтчелеге чикләнган 15 жәмгыять, 67 КФХ һәм 9750 шәхси ярдәмче хужалык авыл хужалыгы продукциясен житештерәләр. 67 КФХдан 45 югары технологияле гаилә фермасы уңышлы эшли, алар эшчәнлекнең катнаш төрен гамәлгә ашыралар: үсемлекчелек, терлекчелек. Ел саен 4 КФХ теркәлә.

Актаныш районы-авыл хужалыгы районы ул элек-электән игенчеләре белән дан тота, һәм монда планканы бозмас өчен мөмкин булганның барысын да эшлиләр. АПК өлкәсендә төрле хужалык рәвешләрен үстерүгә зур игътибар бирелә: җаваплылыгы чикләнган жәмгыятьләргә, гаилә фирмаларына, шәхси ярдәмче хужалыкларга, көндөшлеккә сәләтле авыл хужалыгы продукциясе житештерүгә.

Крестьян (фермер) хужалыклары аграр житештерүдә хужалык итүнең төп формасы гына түгел, төрле ресурслардан файдалануның иң нәтиҗәле формаларының берсе дә. Районда крестьян (фермер) хужалыклары үсешен тоткарлый торган сәбәпләр: сату буенча гарантияләнган базарлар булмау һәм аларны хезмәт күрсәтү инфраструктурасының үсеш алмавы; авыл хужалыгы продукциясенә сатып алу бәяләренең түбән булуы; техник-технологик яңарту өчен матди ресурсларның җитмәве.

Аграр секторның югарыда санап үтелгән барлык проблемаларына да карамастан, муниципаль район өчен өстенлекле юнәлеш булып тора һәм кече һәм урта эшмәкәрлек үсешен дә әлеге сектор белән бәйләү планлаштырыла.

4. Кулланучылар базарын үстерү.

Кулланучылар базарының үсешенә районның социаль-иқтисадый үсеш торышы йогынты ясы. Агымдагы елда теркәлә торган эшсезлек дәрәжәсенең 0,3 %, 0,19 % кадәр кимүе, уртача айлык хезмәт хакының 16 %(26872,4 сум) артуы күзәтелә.

2017 елда районда ваклап сату әйләнеше 762,25 млн. сум тәшкит иткән, 2019 елга фараз 1 780 млн. сум тәшкит итә.

Сәүдә эшчәнлеген 244 шәхси эшкуар башкара.

Сәүдә өлкәсендә кече предприятиеләрнең гомуми санының 41,8 проценты, шулай ук эшкуарларның гомуми санының яртысынан артыгы (44,4 проценл) жәлеп ителгән..

Районда 14 жәмәгать туклануы предприятиесе эшли. Шуларның 79 кече бизнес предприятиеләре алып тора.

Көнкүреш хезмәтләре күрсәтү өлкәсе кече эшмәкәрлек субъектлары тарафыннан тулысынча тәмин ителгән. Халыкка көнкүрештә хезмәт күрсәтүдә парикмахер, төрле матурлык һәм сәламәтлек салоннары хезмәтләре, киём-салым ремонтлау һәм тегү, аяк киёмнәре һәм автосервислар ремонтлау өстенлекле үсеш ала..

Авыл хужалыгы продукциясен крестьян-фермер хужалыклары һәм ярдәмче хужалыклар алып баручы гражданныр сата торган ваклап сату базарлары халыкны товарлар белән тәмин итүдә мөһим роль уйный. Актаныш авылында I базар эшли.

Сәүдәнең заманча форматын тәкъдим итүче сәүдә үзәкләре уңышлы үсеш алды - бу үз-үзең хезмәт күрсәтүнең киң тәкъдим иткән сәүдә ноктасы, товарлар һәм хезмәт күрсәтүләр ассортименты һәм фотографияләрнең өстәмә матбугат һәм башкалар). Соңгы елларда түбәндәге объектлар ачылды:

- «КБО» сәүдә-административ үзәге, анда көнкүреш техникасы һәм электроника кибете, чәчтарашханә, ателье, аяк киеме остаханәсе, Актаныш халкына товарларның киң спектрын тәкъдим итүче ике эре һәм өч дистәгә якин вак кибет һәм сәүдә нокталары урнашкан. 50 дән артык яңа эш урыны булдырылды.

- Универсам сәүдә үзәге, анда компьютерлар һәм кирәк-яраклар, көнкүреш техникасы, киём-салым, аяк киеме, балалар һәм махсус киёмнәр сату павильоннары, кәрәзле элемент салоны, туй салоны урнашкан, фотоматбугат хезмәте, сервис үзәге, мендәрләрне чистарту хезмәтләре күрсәтелә;

- ювелир әйберләр, киём-салым, уенчыклар, хужалык товарлары, кәрәзле элемент салоннары һәм башкалар сату буенча павильоннар урнашкан «АйЯр» сәүдә үзәге;

- «Остаз» сәүдә-офис үзәге эконом класслы сәүдә нокталары, азык-төлек һәм сәнәгать товарлары, көнкүреш әйберләре, чәчтарашханә, офислар бар.

5. Яшьләр арасында эшкуарлыкны үстерү.

Соңгы елларда Актаныш районында кече һәм урта бизнесның үсеше сизелерлек активлашты. Бизнесста, икътисадта һәм жәмгыять үсешендә актив роль уйнарга сәләтле яшь, динамик, заманча кешеләр эшкуарларының яңа буынын формалаштыруга ихтыяжы арта.. Яшьләр эшкуарлыкны үстерү өчен хәзерге этапта яшьләр арасында эшкуарлык

эшчәнлеген популярлаштырырга кирәк, әлеге стратегик бурычны хәл итү өчен түбәндәгеләр кирәк:

уен һәм тренинг чаралары уздыру;

югары сыйныф укучылары өчен эшкуарлык буенча

олимпиадалар оештыру;

яшьләрне белем бирү курсларына;

.Эшмәкәрлеккә, яшь эшмәкәрләргә илнең икътисадый алгарышына нигез булып торучы намуслы һәм социаль җаваплы эшкуар идеясен пропагандалаучы реклама материалларын тарату турында мәгълүмат бирү һәм яшь эшмәкәрләргә дәүләт ярдәме турында мәгълүмат бирү; яшьләргә бизнес-программалар конкурслары турында мәгълүмат бирү; яшь кешеләрне эшкуарлык эшчәнлегенә күпләп җәлеп итү. Әлеге бурычны хәл иткәндә дәүләт тарафыннан үткәрелә торган программалар турында агитация материалларын уку йортларында яшьләргә анкета сораштырулары уздырырга кирәк. һәр анкетада контактлы мәгълүматлар белән бүлек булырга тиеш. Анкета эшкәрткәннән соң, эшмәкәрләр булырга әзер яшь кешеләрнең мәгълүматлар базасын төзөргә кирәк. Үз предприятиеләрен ачарга теләгән яшьләр белән мәгълүмати конференцияләр үткәрергә уңышлы эшмәкәрләр, бизнес һәм хакимият вәкилләре чакырылырга тиеш;

уңышлы эшкуарлар, бизнес һәм хакимият вәкилләре чакырыла;

Әңгәмә алып бару сәләтенә ия булган яшьләрне сайлап алу, гамәлдәге эшмәкәрләр бизнес-идеяләргә бәя бирәчәк һәм аларның авторлары белән әңгәмә корчак.

Бизнес-идеяләр конкурслары чыннан да кызыклы тәкъдимнәр табарга һәм аларны практикада тормышка ашырырга мөмкинлек бирә; Яшьләр бизнес планлаштыру курсы, проект командалары формалаштыру буенча тирәнтен модульле укыту узарга тиеш. Укытуга мастер-класслар үткәреләчәк сертификацияләнгән бизнес-тренерларны жәлеп итәргә, уңышлы эшқуарлар белән эксперт сессияләре үткәрергә кирәк. Бизнес белән бәйле эшчәнлекнең төрле өлкәләре белгечләре (салым органнары хезмәткәрләре, хезмәт законнары буенча белгечләр, санэпидемстанция хезмәткәрләре, янғын сүндерүчеләр, экологлар, бухгалтерлар) белән.

6. Үзмәшгуль халык өчен программа булдыру

Эшчәнлек формаларына зур игътибар бирелә, алар район халкына үзләрен үзләре тәэмин итәргә һәм үз бизнесларына башка эшсезләргә жәлеп итәргә мөмкинлек бирә.

Үзмәшгуль халык өчен программа чараларының төп идеяләре булып тора.

Актив гражданның үз-үзен тормышка ашыру өчен мөмкинлекләр бирү.

Халыкның булган ижади потенциалын куллану.

Гражданның керемнәре күләгәсеннән чыгу.

Яңа салым түләүчеләр барлыкка килү юлы белән район бюджетын тулыландыру.

Гражданның белем бирү практикасында һәм күнекмәләрен куллану.

Чаралар мондый формаларда уздырыла:

Эшсезләргә юридик һәм практик мәсьәләләр буенча консультацияләү.

Белгечләрнең эшчәнлекнең конкрет төрләрен сайлаганда, базарны анализлаганда ярдәм итүе.

Коммерция эшчәнлеген оештыру мәсьәләләренә кагылышлы өйрәтү курслары үткәру.

Бизнес-проектны язу этабында практик ярдәм. Эксперт бәяләве бирү. Шәхси эшқуар (ИИ) эшенә таяна торган нормативлар мәсьәләләре буенча белем бирү курсы, аның юридик зат эшчәнлегеннән аермасы.

Эшқуарлар белән эшләүче дөүләт оешмасы турында мәгълүмат бирү.

Үз предприятиесе өчен торак булмаган биналарны сайлап алуда һәм арендада ярдәм күрсәтү. Кече һәм урта эшмәкәрлек субъектлары өчен мөлкәт исемлегенә кертелгән биналарны арендага алу яки арендага ташламалы бирү буенча аренда шартнамәсен төзү мөмкин.

7. Авыл хужалыгында кооперацияне үстерү.

Авыл кооперациясенең барлык төрләрен үстерү авыл хужалыгы житештерүенең рентабельлеген тәэмин итүнең, авылда мәшгульлекне саклауның, авыл халкының сатып алу мөмкинлеген тәэмин итүнең һәм, ахыр чиктә, авыл территорияләрен тотрыклы

үстерүнең кирәкле шарты булып тора. Бу - авыл хужалыгы товар житештерүчеләреннән файдалану мөмкинлеген тәэмин итүнең төп механизмы.

хужалык итүнең кече рәвешләрен, кулланучылар жәмгыятьләрен авыл хужалыгы продукциясен сату базарларына кертү, авыл жирлегендә тормыш сыйфатын яхшырту.

Бу эш кысаларында районда материал корылыш булдыру һәм модернизацияләү өчен шартлар булдырыла) чыгарыла торган (эшкәртелә торган) продукциянең сыйфатына һәм куркынычсызлыгына производство контроле лабораторияләрен жиһазландыру һәм дәүләт ветеринария санитария экспертизасы уздыру һәм кош итен һәм кош итен әзерләү, саклау, эшкәртү, сортларга аеру, сую, беренчел эшкәртүгә, суытуны беренчел эшкәртүгә билгеләнгән жиһазлар сатып алу, авыл хужалыгы продукциясен реализацияләүгә, төяүгә, бушатуга, транспортировкага әзерләү һәм сатып алу.

Чараларны гамәлгә ашыруның төп нәтижәсе булып бердәм технологик процессның үзара бәйләнештәге буыннарын үстерү тора: чимал житештерүдән алып, әзер (әзерлекле һәм (яисә) эшкәртелгән) авыл хужалыгы продукциясен сатуга кадәр, авыл хужалыгы товар житештерүчеләрен кооперативларга берләштерү юлы белән.

Казан кооператив институты ярдәмендә һәр эре авыл жирлегендә кулланучылар кооперативларын булдыру буенча гамәли һәм методик ярдәм күрсәтелә.

Авыл жирлекләрендә авыл хужалыгы кулланучылар кооперативларын төзү буенча юл картасын әзерләү буенча авыл жирлекләре башлыкларына консультацияләр уздырыла

Кооператив хәрәкәتكә кооператив төзүгә теләүче фермерларны, шәхси ярдәмче хужалыклар вәкилләрен жәлеп итү буенча киң күләмле эш алып барыла. 2018 елда «Блокчайн-деревня» кооперативы теркәлгән.

Ул экологик яктан чиста ит продуктлары жыюны оештыра. Яшәү Чаллы шәһәрендә махсуслаштырылган кибеттә бара.

4. Районның инвестицион жәлеп итүчәнлеген бәяләү, эшкарлыкны үстерү юнәлешләре һәм конкрет чаралар исемлеге.

Россия Федерациясенең икътисадый үсеше эшкарлык инициативасы, Россия, шулай ук чит ил инвесторлары капиталын салу, дөнья базарында россияскаларның конкуренциягә сәләтлелеген арттыру өчен территорияләренең инвестицион жәлеп итүчәнлеген өчен максимал уңай шартлар булдыруны таләп итә.

Актаныш муниципаль районы - Татарстан Республикасының иң кызыклы территорияләренең берсе. Өстенлекләр арасында аерып күрсәтергә мөмкин:

Ундырышлы кара туфрак. Актаныш муниципаль районы жирләрәнең икътисадый бәяләү баллары буенча якин-тирәдәге районнар арасында иң яхшысы дип санала.

Әлеге өстенлек агросәнәгать комплексын үстерү өчен аеруча мөһим. Авыл хужалыгы жирләрәнең гомуми мәйданы - 157 мең га, сөрүлекләре - 91 мең га. Шулай ук Татарстан Республикасы Президенты йөкләмәсе буенча 2012-2013 елларда Түбән Кама һәм ГЭСны су басу территориясә - 35мең гектардан артык авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләр рәсмиләштерелгән. Бу бүгенгә көнгә кадәр КУЭ субъектларына үз эшчәнлеген үстерү өчен жир кишәрлекләре алырга мөмкинлек бирә.

Актаныш муниципаль районы аша М-7 Идел федераль трассасы уза, аның буенча көнбатыштан көнчыгышка һәм кирегә бик зур йөк агымы уза, автомобиль юлының әлеге аралыгында 23 юл бие сервисы объекты урнашкан, шулай ук стационар булмаган сәүдә эшчәнлеген оештыру өчен Иске Байсар торак пункты янындагы га мәйданлы жир участогы бирелгән.

Актаныш районының административ үзәге - Актаныш авылы Татарстанның төньяк-көнчыгышында, Казан чигенең 381 км ында урнашкан. Түбән Кама сусаклагычына якин, Нефтекамск тимер юл станциясеннән көньякка таба 65 км ераклыкта урнашкан. Районның көньягында - М 7 Идел федераль трассасын кисеп үтә. Минзәлә шәһәренә кадәр ераклык - 80 км, Чаллы шәһәре - 125 км, Азнакай - 120 км, Алабуга - 150 км, Ижевск - 259 км, Казан - 280 км, Уфа - 210 км. Якин тимер юл станциясенә кадәр ераклык - 65 км.

Чимал базасы. Чагыштырмача зур биологик төрлелек һәм токымнарның урнашу характеры, территорияне геологик үстерүнең катлаулылыгы нәтижәсә булып, районда кыйммәтле файдалы казылмалар, беренче чиратта нефть булу тора.

Хәзерге вакытта Актаныш муниципаль районы территориясендә кече нефть компаниясә һәм «Татнефть» ААҖ нефть ятмалары кулланыла. «РИТЭК» ААҖ Күжәкә авыл жирлегә территориясендә Минзәлә участогын геологик өйрәнү һәм разведкалау алып бара.

Хезмәт ресурслары булу. Икътисадта мәшгуль халык саны 13 180 кеше тәшкил итә. Стратегик планда икътисадта эшләрүчеләрне 2023 елга 13250 кешегә кадәр арттыру. Ирекле житештерү куәтләрәннән файдалану. Район территориясендә түбәндәге ирекле егәрлекләр бар: гомуми мәйданга - 13 га жир кишәрлекләре; гомуми мәйданлы күчәмсез милек объектлары - 1869 кв.м., МТС базасы территориясендә өченче затлардан азат булган жир кишәрлекләре: гомуми мәйданга - жир кишәрлекләре, күчәмсез милек объектлары - 2800 кв.м.:

_ Ирекле энергия куәтләре - 14 мВт.

_ Арендага бирелә торган шәхси житештерү куәтләре.

Экология шартлары уңай булу чиста азык-төлек житештерү, авыл туризмын һәм ялын үстерү мөмкинлегә бирә.

Актаныш муниципаль районында туризмны үстерүгә ярдәм итә торган факторларга түбәндәгеләр керә:

-отышлы географик урын;

-уңай экологик вәзгыять,

-алга киткән авыл хужалыгы;

-бай мәдәни мирас. Актаныш муниципаль районы үзенең борынгы тарихы белән бай. Археологик һәйкәлләр саны буенча район Татарстан Республикасы буенча иң кызыклы

бишлеккә керә. Сөн елгасы буенда унлап археологик һәйкәл урнашкан, шул исәптән, Хан зираты. Меңнәр археология комплексы, Чишмә курганы, Аккүз тукталышы һ.б.

Убыр-күл (озеро-обжор) белән бәйләп жирле легендалар да бар. Күл бик тирән, төпсез чокырда хан югалткан хәзинә ята, диләр.

Актаныш муниципаль районы 2018 елда гражданлык жәмгыяте (туризм) үсешенә РФ Президенты гранты жиңүчесе булды. Әлеге грант нигезендә Актаныш муниципаль районының туристик паспорты әзерләнгән иде. «Әлмәт туризмны үстерү үзәге» белән районда туризмны үстерү турында килешүгә имза салынды. Милли туризм академиясе белән берлектә районның 26 авыл жирлегендә туризмны үстерү буенча диплом һәм курс эшләре рәвешендә конкрет проектлар әзерләү планлаштырыла. Бу шулай ук туризм өлкәсендә МСП субъектлары эшқуарлыкны үстерү буенча һәр территориядә аерым урыннарны ачықларга мөмкинлек бирәчәк.

